

# Dr. Sáska László kis gyűjteménye és az elkallódott levelei

## The little collection and the lost letters of Dr. László Sáska

DVORÁCSEK Ágoston

fizikus, nyugalmazott fizika szakos tanár  
Bethlen Gábor Kollégium, Nagyenyed  
515200 Aiud, str Bethlen Gábor nr 1  
tel. 0040 258 861847, bethlengabor.ro, bethlengabor.eu

### Abstract

*Short biography of László Sáska, his activity, the principal places where he worked and some important publications. Presentation of the pieces of the Sáska collection in the school museum of Bethlen College in Aiud and the content of the briefcase which was accidentally found in Aiud: documents, letters, newspapers articles. Browsing in the letters and travel descriptions.*

**Keywords:** Sáska, doctor, Nagyenyed, Isaszeg, Arusha

### Kivonat

*Sáska László orvos és Afrika-kutató rövid életrajza, munkásságának állomáshelyei, fontosabb publikációi. A nagyenyedi Bethlen Kollégium iskolamúzeumában található tárgyak bemutatása, és a Nagyenyeden véletlenül előkerült aktatáska tartalmának ismertetése: iratok, levelek, újságcikkek. Részletek a levelekből és az útleírásokból.*

**Kulcsszavak:** Sáska, orvos, Nagyenyed, Isaszeg, Arusha

Sáska László 1890. szeptember 26-án született Nagyenyeden, református családban. Édesapja Sáska László (Torda, 1856 – Nagyenyed, 1925) asztalosmester, édesanyja Schuler Róza (Nagyenyed, 1866 – Nagyenyed, 1949). Kilencen voltak testvérek: Rozália (sz. 1886), Irén (sz. 1888), László (sz. 1890), Gyula (1893, élt 9 évet), Ida (1895, élt egy hónapot), Ilona (sz. 1896), Erzsébet (sz. 1899), József (sz. 1904), Gizella (sz. 1906) [2, Saska\_03]

### Erdélyi tanulmányai és itteni tevékenysége

A gimnázium első hat évét a nagyenyedi kollégiumban végezte. Az első négy évben általánosan jó volt az ötödikben és hatodikban pedig *elégséges*. Osztályzatai: történelemből és természetrajzból *jeles*, mennyiségtanból *jó* és *elégséges*, geometriából *jeles* és *elégséges*. Általános osztályzata az első négy évben *jó*, ötödikben és hatodikban pedig *elégséges* volt. Elsőtől ötödikig *egészdíjmentes*, hatodikban azonban csak *féldíjmentes* volt. Hatodikban gyengült az osztályzata, ezért valószínű, hogy nem kapott tandíjmenteséget, és abba kellett hagynia nagyenyedi tanulmányait. [1]

Az utolsó két gimnáziumi évét édesapja szülővárosában, Tordán végezte, ott is érettségizett 1910-ben. Döntéséhez az is hozzájárulhatott, hogy a mennyiségtan és a mértan miatt Nagyenyeden nehezebben érettségizhetett volna. A tordai állami iskolában is becsületesen megállta a helyét. Földrajzból és történelemből *jeles* volt, természetrajzból hetedikben *jeles*, nyolcadikban *elégséges*, mennyiségtanból mindkét évben *elégséges* volt, évvégi általánosa azonban mindkét évben csak *elégséges* volt.[1]

Diákkorában feltűnt az elővilág iránti érdeklődésével. Kedvenc tanára Dr. Sziládi Zoltán zoológus, aki egyben az múzeum őre is volt felfigyelt rá, így jellemezte: „Csöndes zárkózott kisfiú volt, érzékeny, könnyen sértődő, tele Robinsonos hajlamokkal” A természet iránti szeretete és tisztelete fiatalkorától meghatározta életét. Diáktársaival becserkészte Nagyenyed környékét, kirándult a Gyilkos-tóhoz és eljutott a Páring-havasokba, majd felkereste Dalmáciát, a plitvicai vízeséseket (Horvátországban), és az Iván-havasokat (Boszniában). [6]

Érettségi után vállalta, hogy jegyzőként dolgozzon a szülővárosához közeli Nagyponoron, ahol alkalma nyílt arra is, hogy közelről tanulmányozza az Erdélyi Szigethegység élővilágát. Felmondott azonban, mert

zavarta, hogy elszegényedett parasztoktól kellett behajtani az adókat. Megspórolt pénzén orvosi tanulmányokat kezdett Kolozsvárt, de a háború miatt meg kellett, hogy szakítsa. Négy évet tűzértisztként szolgált a háborúban, ahol meg is sebesült.

### Magyarországi tevékenysége<sup>1</sup>

A háború után tanulmányait Budapesten folytatta, ott is kapta meg a diplomáját 1920 szeptemberében, az általános orvosi mellett a fogszakorvosit is. 1921-ben Isaszegre került, mint helyettes községi orvos, 1922-ben már községi orvos, ugyanakkor iskolaorvos és középiskolai egészségügyi tanító. 1924-ben már tisztiorvos és az isaszegi körzet kezelőorvosa. 1921 decemberétől 1932-ig a Magyar Királyi Államvasutaknál, 1927-ben a 138. számú Anya- és Csecsemőgondozó Intézet tanácsadó orvosa lett.

Családi élete nem volt gondtalan, 11 év házasság után elvált, de lányával élete végéig jó kapcsolatban volt.

Részt vett Olaszországban rendezett rákbetegséggel foglalkozó kongresszuson, ahol felfigyelt Kelet-Afrika egészségügyi gondjaira. 1933-ban eldöntötte, hogy kivándorol. Ebben a döntésében méltó társra talált. Mojzsis Mária, lányának barátnője haláláig mindenhova elkísérte. Nemcsak orvosként való érvényesülése motiválta, hanem vonzotta Afrika rendkívül gazdag állat- és növényvilága, nem utolsósorban vadászszenvédélye is.

1933 elején indultak a szicíliai Cataniából a *Maiella* gőzös fedélzetén a szomáliai Mogadishuba. Rövid tartózkodás után a Dzsibutin (Francia Szomália) keresztül Abesszínia fővárosába, Addisz Abebába költöztek, ahol az elején elég nehezen boldogultak. Az abesszinek azonban nagyon tisztelték a fehér orvosokat, ezért hamarosan sikerült állást találnia Szidámóban, az ország déli részén. Itt Hailé Szelásszié császár vejének rasz<sup>2</sup> Deszta Damptunak, Szidamó, Dzsam-Dzsam és Borán királyának lett háziorvosa. Mivel Sáska volt a Magyarországnál kétszer nagyobb tartomány egyetlen orvosa, nagy tekintélynek örvendett, és nagyon jó volt a fizetése. 1934-ben bebarangolta az egész tartományt. Felmérte a lakosság egészségügyi állapotát, és megpróbálta megszervezni a négyemillió lakosú terület egészségügyi ellátását.

Közben zoológiai gyűjtést végzett, lepke- és pók gyűjteményeit belga és svéd múzeumokba küldte, a magyar múzeumok nem igényelték munkáját. Új fajokat is felfedezett: egy növényt (*Amorphopholus abessinicus sascai*) és két vízi atkát (*Oxus Sascai* illetve *Piona angulata* var. *Sáskai*). Sokoldalú tudós volt, alapos antropológiai megfigyeléseket jegyzett fel.

1935. október 3-án, amikor az olaszok megtámadták Abessziniát, Sáskáék a fővárosba menekültek. Mivel Olaszország védelme alatt álló idegeneknek számították, kiutasították őket. Végül azonban megengedték nekik, hogy maradjanak. A császár elmenekülése után a felkelők megtámadták lakását és rendelőjét, sikerült azonban a német nagykövetségre menekülniük, de ott is ostrom alá kerültek. Az olaszok 1936. május 4-iki bevonulása mentette meg őket. Újra rendelőt nyithatott, az abesszinek mellett olasz katonákat is gyógyított. Újságoknak küldött értesítéseiben részletesen beszámolt az olaszok kegyetlenkedéseiről dr. Ladislaus Sava álnéven. 1937-ben az olaszok kitétek rendelőjéből, és elűzték az országból.

Elhatározták, hogy az akkor angol kézben levő Tanganyikában telepednek le, 1937 júliusában érkeztek meg Dar es-Salaamba, ott várta ki Sáska, hogy 1938 januárjában bejegyezték, mint orvost. Márciusban már Kimamba faluban találjuk, ahol több hónapig maláriakutatással foglalkozott. Rövid ideig Iringában dolgozott, ott vezette 12 szobás klinikáját. 1939 májusában véglegesen letelepednek a kellemesebb klímájú Arushában. Ott a Meru vulkán tövében dolgozott élete végéig. Mielőtt sikerült volna berendeznie magánpraxisát az ország legnagyobb kávéültvényének orvosi tisztségét látta el. Miután kikiáltották Tanzánia függetlenségét az elsők között szüntette meg a fehér- illetve színes rendelők elkülönítését. Elsősorban az arushai körzet bennszülöttjeit gyógyította, akiknek ingyenes ellátást biztosított. Megélhetését a fizető európaiak (főleg vadászok) honoráriuma biztosította. Lelkiismeretes munkája elismeréseként a második világháború idején nem internálták, mint ellenséges ország állampolgárát, de be kellett szolgáltatnia vadászfegyvereit. Rendkívüli nyelvtudása (jól beszélt angolul, németül, olaszul, románul és szuahéli nyelven, de értette az amharát és oromót is) biztosította, hogy sok beteg fordult meg rendelőjében.

Közeli kapcsolatban volt az ugyancsak nagy vadász Ernest Hemingway íróval, akinek feleségét, fiát és menyét is kezelte. Ismerte Albert Schweitzer orvost is. Mindig nagy szeretettel fogadta nemcsak a magyar vendégeket, hanem más európaiakat is.

Arushában is a vadászat mellett folytatta természettudományos kutatómunkáját, felderítette a Meru és Momella tavak környékét, gyűjtött a Ngorongoro-kráterben, a Mayara tavak környékén, a Victoria-tónál és a Tarangire Nemzeti Parkban, Ugandában, Kenyában és a Kongó-medencében.

<sup>1</sup> Az orvos életútjának magyarországi és afrikai eseményeit Pusztai Gabriella *Arusha magyar orvosa, Dr. Sáska László* tanulmánya alapján ismertetem.

<sup>2</sup> Abesszin nemesi titulus: herceg

Több száz orchideafajt fényképezett le, és leírást készített róluk, köztük elsőként a *Habenaria apiculata* és a *Habenaria edgarii* fajokat. Kapcsolatban állt angol, svéd, belga és amerikai botanikus kertekkel. Az afrikai dokumentumfilm egyik úttörője volt. Sokat fényképeztek, és filmeztek feleségével együtt, 1972-ben közölték egy érdeklődő újságírónak, hogy hozzávetőleg hat-hétezer diaposzítívét és három-négyezer méter filmet sikerült készíteni az évek során. [9]

A Magyar Nemzeti Múzeumnak, Dr. Szilády Zoltánnak, az állattár munkatársának, kedvenc volt enyedi tanárának már Abesszíniából küldött lepkéket és bogarakat, később trófeákat is. 1960-ban értékes rovar- és lepkegyűjteményével ajándékozta meg a budapesti múzeumot.

Néprajzi megfigyeléseket is végzett a Rudolf-tó környékén az elmolókról és a boranokról illetve az Iringa-vidéki wahehékről. Az oromo (galla) népcsoportot különösen kedvelte, egyenes, megbízható jellemükért. Ehhez ismernie kellett nyelvüket, és sok időt kellett közöttük töltenie.

Megfigyeléseit, tapasztalatait a *Magyar Vadászújságban*, a *Földgömbben* és a *Természettudományi Közlönyben* jelentette meg. *Életem Afrika* című könyvét 1938-ban kezdte el írni és 1969-ben került nyomdába. Előkészített egy második kötetet is, *Bozótban születtem* címmel, amely sajnos már nem jelenhetett meg. [5]

Tanzánia legnépszerűbb orvosa volt. Nem volt nyugdíja, élete utolsó éveiben a felesége által ünnepi alkalmakra készített virágcsokrok biztosították megélhetésüket. Mit jelentett a helybelieknek az európai orvos? Mennyire becsülték? Hallgassunk meg egy történetet, amelyet Ágoston Hugónak mesélt el, aki az interjú *A Hét* folyóiratban<sup>3</sup> közölte: *Tudod, volt nekem egy szép filckalapom, azzal szoktam vadászatra menni. Volt azon két lyuk – na, nem golyó ütötte -, hogy az egyenlítői melegben egy kissé szellőzzék a fejem. A kalap sokáig kitartott, persze a végén már kissé kopott volt, főleg elől. Egy nap aztán nem is olyan sok ével ezelőtt, szólt a feleségem, hogy így már nem lehet járni. Fogtam magam és eldobtam a kalapot. Másnap beállított három lándzsás bennszülött, azt mondták, biztosan elvesztettem, de ők megismerték és visszahozták: Nahát.* [3] Nyolcvanöt évesen is ellátta betegeit. Halála napján is fogadott beteget. 1978. november 8-án hunyt el, az arushai temetőben, a Meru vulkán lábánál van a sírja. Felesége halála után afrikai dokumentumfilmjei, levelezése (többek közt Hemingway-vel), értékeinek nagy része elveszett. Házának új tulajdonosa, egy indiai üzletember felajánlotta a hagyatékot a nairobi magyar nagykövetségnek<sup>4</sup>, de senki sem jelentkezett ezek átvételére. [9] Korábban Dr. Kubassek László földrajztudós és Xantus Gábor operatőr jártak az özvegy házában, nekik köszönhetően a hagyaték egy része átkerült az érdi Földrajzi Múzeumba, illetve egy kis része az enyedi kollégium iskolamúzeumába. [8]

### Sáska László életműve

Nemcsak lelkiismeretes orvos volt, hanem híres vadász, és megrögzött természetkutató. Ő írt le először egy 150 cm magas, 42 cm kifejlett virágú növényt (*Amorphopholus abessinicus Saskai*), felfedezett két addig ismertelen víziatkát (*Oxus Saskai* illetve *Piona angulata Saskai*), egy vízicsigát, és két orchideát (*Habenaria apiculata* illetve *Habenaria edgarii*). [8] Növény-, rovar- és kisemlős gyűjteményeket küldtek nemcsak magyarországi, hanem svéd, angol, belgiumi és egyesült-államokbeli múzeumoknak. [9]

Orvosként elismert kutatómunkát végzett, fő kutatóterületei: a malária és a rák voltak. Kutatásai eredményeit saját pénzén nyomtatta ki (*A maláriától a rákig*, 1939). Orvosi kutatásairól így vallott Ágoston Hugónak: *Véleményem szerint a rák parazitás megbetegedés. Parazitái ott vannak az ember szervezetében, amióta az ember a földön mozog. A rák tehát nem civilizációs betegség. Egy német orvos, balneológus, konyhasókockákban, amelyek kora geológiailag tizenkét millió évre vezethető vissza, mégis ki tudta mutatni ezeket a parazitákat. Ő baktériumoknak nézte őket. Amint azonban megláttam a felvételeit és összehasonlítottam azokkal, amiket én készítettem, azonnal felismertem, hogy ugyanarról a dolgról beszélünk.* [3]

A témakörben publikált közleményeiért az Angol Rákkutató Intézet levelező tagjává választotta, 1970-ben a Semmelweis Orvostudományi Egyetem Aranydiplomáját vehette át Arushában, 1972-ben pedig a Román Orvostudományi Akadémia is kitüntette. [5]

Ismeretterjesztő cikkei a *Természettudományi Közlöny*, a *Magyar Vadászújság* és a *Földgömb* hasábjain jelentek meg. Legismertebb írása, amelyet generációm egyik legolvasottabb könyvének tekinthető, *Életem Afrika*, 1969-ben jelent meg Xantus János kolozsvári tanár és természetbúvár gondozásában. Írását így fejezi be: *És most összecsukom az expedíciós napló trópusi esők áztatta, bizony kissé megviselt, napszitta oldalait. Összecsukom, de csak azért, hogy holnap vagy holnapután ismét papírára vethessem az új élmények és benyomások egymásba fonódó, szinte végtelen láncolatát. Mert ma is igaz az a klasszikus mondás, miszerint Afrikában mindig akad valami új...* [6]

<sup>3</sup> *A Hét*, 1972. október 13.

<sup>4</sup> Tanzániában nincs magyar követség

## Nagyenyeden található Sáska- emlékek

Xantus Gábor filmrendező, Xantus János fia, Sáska László halála után járt Arushában, ahol felkereste az orvos özvegyét, és filmezett a helyszínen. Dokumentumfilmje: *Életem Afrika – Dr. Sáska László nyomdokain* (1997), az édesapja által szerkesztett könyv alapján készült, de tartalmazza az orvos özvegyével és ismerőseivel készített interjúkat is. Amikor hazatért a kollégiumnak adományozott pár tárgyat, amelyet magával hozhatott. Ezeket az iskolamúzeum egyik sarkában helyeztük el. Nemrég Xantus Gábor újabb darabokkal egészítette ki a gyűjteményt.

Sáska-gyűjteményünk tárgyai: egy 1917-ben készült fénykép a frontról, ahol Sáska szanitécként szolgált, két afrikai fénykép, az egyikén Sáska egy elejtett afrikai bivallyal, a másikon feleségével egy elejtett orrszarvú mellett, két doboz filmtekerics, egy doboz mikroszkóp üveg, egy fülvizsgáló tükör és egy fülvizsgáló orvosi készlet, szikék, csipeszek és egyéb apró orvosi műszerek, egy vérnyomásmérő karszorító része, egy ceruzahegyező. Ezek mellé helyeztünk el egy példányt a *Nagyenyedtől az Egyenlítőig* című kiadványból. [4]

A kollekció bővíthetett volna, ha sikerül kapcsolatba lépni az orvos sógornőjével, Sáska Ida doktornővel, aki a családi házban élt, és csak nemrég halálozott el. Sajnos ágyban fekvő betegként nem szívesen fogadott látogatókat, családi tárgyait, az Afrikából kapott leveleket és fényképeket reményem szerint örökösei kegyelettel kezelik.

## Mi rejlik egy döglött ló alatt?

Különös kiválasztottja vagyok a sorsnak. Pár évvel ezelőtt, volt diákom T. I. asztalos, felajánlott megvétele egy kopott aktatáskát, amelyet a szeméttelen talált egy döglött ló alatt (!). Az aktatáska valószínű, hogy a Sáska-házból származhatott. Tartalmának állapota nagyon siralmas volt, az ár pedig ehhez képest túlzottan magas. A megtaláló engedélyével tartalmát lefénymásoltam, próbáltam vevőt keríteni, de a Bethlen Könyvtár könyvtárosa is sokallotta az árat, mert annál is többbe került volna a fertőtlenítés és restaurálás. Ezért a táskát és annak tartalmát visszaszolgáltattam T. I.-nek.

Az aktatáskában egy verses- és énekesfüzet mellett, amelyeket valószínű, hogy Sáska Ida doktornő jegyzett fel, egy építkezési engedély, két feljegyzés Sáska László testvéreiről, valamint huszonegy levél volt, köztük Sáska doktor, illetve felesége Pipike által Afrikából küldött levelek és levéltöredékek. A leveleknek egy része személyes jellegű, a Sáska házaspár hétköznapijait, örömeit és gondjait osztják meg, van azonban három, amelyekben kirándulásaikról számolnak be. Ezek élvezetes olvasmányok, részletes leírások, gyakran humorosan előadva. Ezekon kívül egy elmállott fénykép és két Sáska László által írt cikk is helyet kapott, az egyik 1961-ben jelent meg a *Természettudományi Közöny* júniusi számában (*Egy trópusi sáskáról*), a másik pedig a kolozsvári Korunk folyóirat 1964-es 7. számában (*Afrika óriásfája*), ez utóbbihoz Xantus János írt előszót. [8]

Sajnos a dokumentumok nagy részét egészen vékony papírra gépelték, olyanra, amellyel írógépen valamikor több példányt lehetett egyszerre másolni. Ezeket a nedvesség itt-ott alaposan próbára tette, így egy pár rész, szerencsére nem túl sok, elmállott, olvashatatlan. Sáska doktor a leveleit valószínű, hogy több példányban gépelte egyszerre, hogy minden rokonának küldhessen egy példányt (tehát ezek a levelek létezhetnek a többi testvér hagyatékában). Feltételezem, hogy a szerző is megtarthatta egy-egy másolatot, de ezek valószínű, hogy elvesztek, hacsak nincsenek az Érdre került dokumentumok közt.

Megpróbáltam időrendben követni a leveleket, de néha hiányzik a keltezés, esetleg a szövegből lehet utalni a dátumokra. A leveleket kivétel nélkül írógépen fogalmazták meg (érdekes módon azokat is, amelyeket a rokonság írt Nagyenyedre, pedig akkoriban nem volt egyszerű írógépet tartani a házban). Az elején azokból a levelekből válogatok, amelyekben a mindennapokról számolnak be: események, intelmek, korholások, tanácsok stb.

Az első amelyiket közzéteszek<sup>5</sup> 1949 előtt írható, Sáska édesanyja akkor még élt. Ebben a csomagküldéssel kapcsolatos gondokat írja le, ismerteti az egyes elküldött csomagok tartalmát, jelzi az esetleges értékesítéssel kapcsolatos tanácsokat.

*Drága Anyukám, Ityikém!*

*A Lálíkatól közvetített leveleteket megkaptuk, abból megértettük, hogy csomagküldést szívesen vesztek. Bizony ezt régen megtehettétek volna t. i. azt, hogy értelmesen megírájátok, hogy mit akartok. Gizike azt írja, hogy semmit ne küldjünk mert a vám igen magas és így nincs értelme a csomagküldeménynek. Te Ityi azt írtad a múltakban, hogy a vám, amit fizettél, elég nagy volt és hozzá számítandó még az útiköltség is. Mind azonban nem világította meg előttünk a lehetőségeket és óhajtásokat, hogy kell csomag vagy nem kell, küldjünk-e csomagot vagy ne küldjünk. Értelmes beszédet ért csak az ember. Ha ti nem írtok értelmesen, örökké csak a*

<sup>5</sup> A szövegekben csak az egyértelmű elírásokat javítottam, esetleg vesszőket tettem, próbáltam meghagyni az eredeti népiesebb szavakat is, remélem élethűbb így.

kérdőzködésnél maradunk. Innen semmi pénzt küldeni nem lehet. Arra szigorú intézkedések vannak, nem marad más segítségi lehetőség csak a csomagküldés. Erre kell tiszta értelmes kijelentés! Néma gyermeknek az anyja sem érti a szavát! Már régen küldtünk volna csomagot, ha azt megírtátok volna. A Lálíka levelének vétele után ma, tehát egy nap alatt összeszereltünk mindent, ami csak küldhető volt és feltettünk címetekre kettő csomagot. A csomag finom vászonba van pakolva. Minden anyag külön egy nagy új finom vászondarabba van csomagolva, tehát a csomag bontásánál ügyelni kell arra, hogy a vászon meg ne sérüljön. Pontosan ki kell húzni a fekete fonalat anélkül, hogy a vászont megsértenétek. Aztán írjátok meg pontosan miképpen sikerült a vámot elintézni. Minden csomagban van egy pakk tea/egy kiló/azaz két doboz kávé minden csomagban külön, aztán az egyik csomagban van két doboz zsír, a másik csomagban van két doboz sonka. Aztán van bennük fél-fél kilogramm mazsola, Bors és fahéj. Én igen sokra tartom a teát, annak igen jó ára van, talán egy csomag tea eladásából lehet a vámot fedezni és így a többinek értékesítésével lehet mindent beszerezni. .... a tea árából renováltatta a házát, a kerítést, kutat, meszelést ..... tehát egy kicsit okosan kell dolgozni.....

..... (Itt az oldal alsó része olvashatatlan, mert elmállott a vékony írógéppapír. Kibogozható, hogy közeledik a hideg évszak, várnak egy kedves ismerőst, dr. Sanasardot és megkéri Lálíkat, hogy csak megbízható személytől küldjön, ha küldhet valamit.) [2, Saska\_13]

A levelek közt van egy pár, amelyben receptet küld (Arusha, 1947. május 19) [2, Saska\_22], tanácsokat ad magas vérnyomás esetén [2, Saska\_09] kezelést javasol pikkelysömörre. Ez utóbbit közlöm, a mai bőrgyógyászok lehet nem ismerik a Sáska doktor által ajánlott módszert, amely, mint ahogy a következő levélből kiderül javulással járt.

DR. MED. L. SASKA  
P. O. Box 115  
ARUSHA, 19 MAY 1947  
(Tanganyika Territory)  
Kedves Ityikém.

Leveledet megkaptam és igen elszomorít, hogy azok a közönséges szerek sem kapható, amit a vényen felírtam.

Így persze nehéz valamit is csinálni. Most itt küldök egy másikat. Két százalékos tömény salétromsav oldat közönséges vízben.

Használd a következőképpen: egy vékony fapálcikára csavarj fel egy kisebb vattapamacsot. Azt mártsd bele a sav folyadékba és öt-hat percig kenegesd a beteg területet vele, főképpen a széli részeket. Jó bőven itassd át a folyadékkal, és hagyd felszáradni. Ha teljesen felszáradt a beteg részt borítsd be egy vászondarabbal melyet CSUKAMÁJ olajban teljesen átitattad úgy, hogy majdnem csepegjen az olajtól. Ezt a vásznat takard be egy celofán papírral vagy pergament papírral, vagy valami olyan dologgal, ami megakadályozza azt, hogy az olaj a ruhádat is összekenje. Másnap az olaj részeket egy kis benzines vattával le kell tisztítani, /mert különben a savas oldat nem tud ismét behatolni a bőrbe/ és ismét át kell itatni a bőrt 5-6 percig a folyadékkal amint már tudjuk. Utána ismét be kell takarni olajos vászonnal. Az eljárást négy-öt napig folytatjuk, aztán két-három napig csak az olajos vásznat használjuk, hogy az esetleges bőrizgalmat elkerüljük.

Nem nagy dolog az egész. Pontosan kell csinálni. Az eredményről egy hét múlva értesíts. Mellékelve válaszbélyeg és kupon, amit a postán bélyegre átcsereélhetsz.

Szeretettel csókol mindannyiukat

Laci

(kézírás)

P. S.

Ha a hatás nem volna kielégítő, úgy naponta kétszer fogjuk az eljárást ismételni.

De előbb egy hét múlva értesíts az eredményről. [2, Saska\_09]

Ugyanahhoz a levélhez tartozhatott, a következő levéltöredék is.

Két százalékos tiszta salétromsavas oldattal kell a megtámadott bőrrészt kengetni, különösen a széli részeken, néhány percig egy vatta gombolyaggal, amelyet egy kis pálcika végére sodortunk fel, naponta többször is. Aztán sok sok meszet kell szedni, /Calcium phosphoricumot vagy Calcium lacticumot/ naponta három négy késhegynyit bevenni a porból. Nagyon fontos a vaspilula szedése. Talán csak lehet kapni valamiféle vasas pilulát abban a csodaországban? Nem írom fel a nevét, mert az csak zavart okozna. Fontos, hogy vas legyen benne, de lehetőleg ARZÉN NÉLKÜL!

Az arzénnek itt nem lehet hatása és én nem szeretném alkalmazni. A vitaminos pilulákat már rég megrendeltem Dél-Afrikából de még semmi választ nem kaptam rá. Innen nem szabad küldeni, bár megpróbáljuk valamiképpen hozzád juttatni, mint a múltkor. A legtöbb természetes vitamin van a PAPRIKÁBAN ÉS A

PARADICSOMBAN! Mindeniből enni kell sokat! /Negyed kilót naponta!/. a salétromsavas kezelés eredményéről egy hét múlva értesítést várok. Persze nehéz dolog innen tenni valamit, ha nem látom a dolgot. A többi madárjós látja és mégse tudnak tenni semmit! A legfontosabbnak tartom most a SALÉTROMSAVAS KEZELÉST. Van még egy népies gyógyszer amit meg lehetne próbálni egy pár napig, KÁPOSZTALÉBE ÁZTATOTT VÁSZONDARABOKKAL KELL BEKÖTNI a megtámadott bőrrészt! Nem nevetséges dolog, mint ahogyan első szóra hallszik! A káposztalében van sok TEJSAV és van sok VITAMIN IS! Meg kell próbálni de nem szabad senkinek elmondani a dolgot. Itt volt egy lengyel jóbarátom, akinek leírása szerint egy hasonló súlyos bőrválya-vályáját a káposztalé kötésekkel meggyógyította egy felső-magyarországi öreg asszony. Meg kell próbálni! De először meg kell próbálni a salétromsavas kezelést! A szervezet megerősítése a legfontosabb! Ezért kell a vas és a méz, vitamin stb. DE NEM KELL ARZÉN! Azt vegye be az ajánló doktor maga! Mellékelve a levélben öt válaszkupon. ÍRJ azonnal az eredményekről! A sárgarépában is nagyon sok vitamin van. Mi itt a sárgarépát gyümölcsként esszük frissen minden főzés nélkül. Ebből is sokat kell fogyasztani! Ha nem lenne vasas pilula kapható, akkor egy nagyon finom kis reszelővel egy egészen ujj vastag szögből kell reszelni egy kevés vasport, a vaspor mennyisége ne legyen több mint egy kendermag és azt el kell keverni az ételben úgy kell bevenni! A reszelék nagyon finom legyen! Szóval sok mindent meg kell próbálni, csak azzal az ostoba felelettel nem szabad élni, hogy NEM LEHET KAPNI SEMMIT! Ha nem lehet kapni akkor csinálni kell otthon! Sok mézet is kell enni és sok vajot, mert abban is sok vitamin van. A legfontosabb szerepe a vasnak van az ilyen bajok gyógyításában. Most azt hiszem mindenről kimerítően írtam.

Sok szeretettel csókol mindenkit  
Laci (kézirással) [2, Saska\_30]

A következő levél is 1949 előtt írható. Jelzi, hogy örül annak, hogy az általa ajánlott dermatológiai kezelés sikeres volt, elmarasztalja a romániai orvosokat, közli, hogy betegeskedett, de közben ingyencségekről is álmodozott. Bosszankodik, hogy félig megírt könyvének kiadása bizonytalan. Reménykedik, hogy megérkezik olasz orvostársa, akivel együtt dolgozhatna, sőt még vadászhatna is. Röviden ismerteti a csatolt fényképekkel kapcsolatos információkat.

Drága Anyucikám! Ityikém! és a TÖBBIEK! MINDENKI!

Először is nagyon örülök, hogy az Ityike bőrsebe szépen meggyógyult az általam előírt kezelési módszerrel. Most van rá mód és lehetőség, hogy azokat a nagy tudósokat felkeresd, akik megállapították, hogy a betegséged gyógyíthatatlan és annyi pénzt kapargattak ki amúgy is szegényesen elhalmozott kezeidből – ok és eredmény nélkül – aztán sorban le lehetne kenni nekik egy jóféle csikipofont! Ha akarod azt is megmondhatod nekik, hogy én küldöm!

Szóval a nagy hü-hónak vége lett szépen! Ennek igen örülök, mert így látatlanban kezelni valakit nem igen könnyű dolog. Ha még mindig van valami helyi baj ott, hát akkor kenegesd tovább az említett gyógyszerrel.

Ezért nekem semmi köszönet nem jár, inkább talán én nekem kell köszönetet mondanom, hogy bizalmadra érdemesítettél és nekem is megírtad a dolgot. Ennyi az egész. Mi a körülményekhez képest jól vagyunk. Én mostanában egy kicsit nyafogtam, egy csoda nagy hűlés következtében, ami annyira elrontotta az étvágyamat, hogy már csak az igen fiatal gyöngytyúkot kívántam, finom, de nagyon gyenge zöld borocskával, meg az afrikai fogolyadárhúst úgy ingyencéknek készítve, szalonban bebugyolálva és pirosra sütögetve, meg jóféle friss kenyérlángost rábuggyantott ökörszemtojással ... no meg efféle másokat! Aztán nagyon vágytam a vadbivaly nyelvcske után is! Láttál már Te ilyen furcsa megbetegedést Ityikém? Ezekről a földi javaktól hamarosan helyre jövök és most valami olyanféle érzésem van, hogy menjünk ki innen a mindenféle bűdös szagú emberállatok közül a vadonságba, ahol kétlábú fenevad nincs csak négylábú! Ott kellene élni egy pár hetet az Isten szabad ege alatt! Milyen jó volna!

A könyvnek csak a fele van megírva és a fényképek vannak hozzá elkészítve mert a nagy harci acsarkodás elvette minden kedvemet a további könyvírástól. De folytatni fogom, bár nem látom sehol a kiadási lehetőségek megoldását innen Afrikából – Magyarországra! Hogyan jelentessem meg és hogyan biztosítsam a magam részére a jól megérdemelt hasznót – ezek mind olyan kérdések, aminek helyes megoldása nagyon fontos mert nem csak írni kell, hanem a keserve fáradság gyümölcsét is szeretném biztosítani. Most pedig úgy látszik, hogy ismét háborúra<sup>6</sup> készülnek az emberek. Felénk semmi újság, ami titeket érdekelhetne! Egészségileg jól vagyunk. A napokban kaptunk levelet az olasz kollegától, említi, hogy ő is kapott levelet. Szeretném, ha az olasz orvos minél hamarabb ide visszajöhetne mert megpróbálnám vele együtt dolgozni, nagyon rendes és becsületes gondolkozású ember, akit mindketten nagyon megszerettünk. Ő is nagy vadász, de csak a kis vagy apróvadakra szeret leselkedni. Oroszlán, vagy bivaly vagy más efféle goromba népség őt nem érdekli. Ez is jó együtt működési lehetőséget jelentene mert én neki hagynám a

<sup>6</sup> A koreai háborúra utalhatott

fürjecskéket és magam a bivalyokkal kerekedhetném nézeteltérésekbe! Szóval olyan ember Filippo, akit csak szeretni lehet. Nagyszerűen tudja elkészíteni a finom szicíliai kolbászfélét!

Mellékelek néhány fényképet. Kandeláber euforbiák. Igen furcsa koronájú magas fák kutyatej szerű nedvet tartalmaznak mely igen mérges. Zsiráf bika amint gondolkozva halad keresztül a pusztaságon. Virágzó kávécseryjék. Ilyenkor a bokrok olyanok mintha hóval lennének telehintve. Ananász gyümölcs a kertünkben. A pompás gyümölcs megéréséhez évek kellene. Vadászsátram egy vadbivalyos mocsárvidéken.

Ilyen helyeken kell megkeresni a pompás bivalyvelős csontokat a finom borsólevesbe! Ismét egy kandeláber euforbiás jelenet. A vadlilium teljes virágzásba(n). Most Isten velük, sok sok szeretettel csókolja mindannyitokat

Laci (kézirással) [2, Saska\_23]

A következő levél sincs keltezve, de Sáska édesanyja 1949-ben hunyt el, az év tehát egyértelmű. Ebben köszöni meg kedves sógornőjének az önfeláldozó gondoskodást, amellyel Id. Sáska Rozáliát gondozta, akit fiától mérhetetlen földrajzi távolság választott el.

Dr. med. L. Sáska Arusha Tanganyika Territory East Afrika P. O. Box 115

Kedves Ityikém!

A Jó Isten fizesse meg neked százszorosan azt a szívbeli odaadó jóságot, mellyel édes Jó Anyánkat utolsó percéig ápoltad és hűséges szívvel gondoztad. Én nem tudok adni innen a mérhetetlen távolságból egyebet, mint egy ilyen kis levéllel leróni azt a hálát, amit a Te jóságoddal szemben érzek. Dr. Gruita szívbemarkoló figyelmességét talán egy kicsit később meg fogom köszönni. Most még nincs levélíró kedélyem a nagy csapás miatt, ami mindannyionkat ért. Édes Apámat nem láttam utolsó útján, mert akkor Stájer országban voltam katona. Édes Jó Anyukámtól elválasztott az a mérhetetlen földrajzi távolság, amit szavakban még kimondani is sok. De kedves Ityikém, most félre a búval és idegeket emésztő gondokkal! Mindannyiunk kegyetlen sor előírta végzetünk az, hogy egymás után adjuk vissza porhüvelyünket az édes anyaföldnek. Ebben minden halandó emberféreg egyforma. Nyugodj meg Te is ebben a gondolatban. Kötelességed megtetted, becsülettel kitarítottál azon a poszton, amit a sors Édes Anyánk halála kapcsán részedre fenntartott.

Ha már elcsendesednek az érzések, meg fogsz nyugodni. Gondolj arra, hogy 83 év minden hosszú évével és életharcával olyan életkor, amit csak kivételes egyének, Istennek csak kevés kiválasztottja tud megérni! Csak a búcsú nehéz, azoktól, akiket szeretünk. De édes Anyánk ott fentről is szeret minket éppen úgy, mint a földi életében. Vigyáz reánk és őrökdi felettünk. Az égbolton a legfényesebb csillag az ő lelke! Onnan néz le reád sok sok féltő szeretettel és onnan köszöni azt a temérdek és kimondhatatlan jóságot, mellyel élete alkonyát az igazi szeretet fényével és dicsugarával bearanyoztad.

Ezt én is még egyszer tiszta szívemből köszönöm.

Sok-sok szeretettel csókol reád alázatos és tiszta csodálkozással tekintő

Lacid [2, Saska\_27] (aláírva kézzel is)

Ezt a levelet Sáska Ida sógornője, az orvos legkisebb testvére Gizella írta. A levél kísérikte azt a csomagot, amelyben Nagyenyedre küldték az *Életem Afrika* megjelent kötetét.

Drága Ityi, Ády és Józsi!

Küldjük a rég várt könyveket. Egyik a Tietek, a másik az Ityié. A Magyarországra küldött könyvek szebbek, tetszetősebbek, de ebből Románia részére csak 1000 példányt nyomtattak. Ezek keménykötésűek és a borítólap fölül Lacinak egy fényképe van és egy rövid életrajz. Ha lehet ilyet próbáljatok szerezni. Bár nem hiszem, mert a fűzött példányok is – több ezer – az első napon, mikor piacra kerül, el fog fogyni. Olyan nagy az érdeklődés. Azt kívánjuk, hogy Nektek is olyan örömet szerezzen a könyv mint nekünk. A szépséghibákért, apró-cseprő elírásokért a hibást máshol keressétek.

Különben jól vagyunk, a kertem is szép. Eper bizony Mukikám sok van. Jelenleg naponta leszedek úgy egy kilónyt. Amúgy minden szép.

Ha a könyveket megkaptátok azonnal értesítsetek bár egy lapon.

Szeretettel csókolunk Mindhármatokat

Gizike, Árpád (kézzel, a többi gépelve)

1969. június 18 [2, Saska\_19]

A következőben a borítékban küldött képek leírásával kezdi, büszkén dicséri kedves kutyájukat, Simbát, jelzi, hogy megkapták az útleveleket, de sajnos csak egyedül fog hazautazni, mert nem szeretnék, ha meglepetés érné a „kis vagyonukat”. Zsörtölődik Xantus János tervein, amelyek közül egy párat „tartalékba kell, hogy tegyen”.

1964 március 23.

Kedveseink!

Először is be kell mutassam az 5 darab fényképet, amit mellékelek. A kettős képeken nem vagyunk éppen olyan fehérek, mint amelyet a kép mutat. Egy kicsit barnábbak vagyunk, bár mégsem egészen feketék, jóllehet a sok év miatt, amit itt a trópusokon töltöttünk ez is acceptálandó<sup>7</sup> lenne.

A másik kettős kép a hűséges SIMBA és jómagam együttese. Simba azt jelenti szuahéli nyelven, hogy oroszlán. Hűséges barát, akaratát meg tudja értetni velünk és hálótársunk a hálószobában. Mindig velünk van. Ha Pipike vásárolni megy, ami mindennapi dolog, Simba is vele megy és büszkén ül hátul a kocsiban. Eleven ember nem közeledhetik ilyenkor a kocsinhoz!

A másik két kertirészes kép Pipike és Simba egy szépen virító hatalmas bokor tövében. Meleg van, hét Pipike elég lengő magyarban díszleg. / Itt két szó van, a bokor neve, amit nem tudok biztosan kiolvasni, így nem is írom le/ INDIA BÜSZKESÉGE! Emberfejnél nagyobb virágokkal az ágak végén. Igen szép és nagyon feltűnő virágok. Mindenki megbámulja.

Most pedig, hogy a dologra térjek: tudom, hogy minden idődet arra szánod /jobb foglalkozás hiányában/, hogy nyaggatod a fiukat! Azonban a levélírást, vagy éppen annak DIKTÁLÁSÁT sem kell elfelejteni! Nem írsz semmit a kezdről. Reméljük, hogy jobban tudod használni, de azt szeretnénk tőled hallani!

Útleveleinket megkaptuk. Most a vízum kérdése a kedélyrontó. Mi van, vagy helyesebben Ki van megbízva a román állampolgárok ügyeinek intézésével Kelet Afrikában? Mert a vízumot azon a helyen kell keresni, aki a román állampolgárok ügyeit védi és intézi! Egyelőre van idő rá, mert amint tudod, errefelé apróbb politikai steppetűzek voltak, amiknek hatása reánk is kiterjedt és oda concludált<sup>8</sup>, hogy a házunkat nem hagyhatjuk magára! Egyikünknek itt kell maradni, különben kellemetlen meglepetések érhetik a kis vagyonunkat! Ezen most sokat gondolkozom éjszaka, amíg Simba kuttyám az ágyam végében a pokrócon egykedvűen hortyog!

Xantusz doktornak a tegnap küldtem levelet és egy fényképet. Igen sok és szép terve van... de mivel én csak olyan közönséges kétágú emberfia vagyok, akinek csak két keze van és aki csak egy megoldandó dolgot tud egy időben elvégezni, megtenni, sokat a tervei közül tartalékba kell helyeznem. Iluska, Győrből, szintén haza akar menni, ha az utazásom ideje biztos. Ez az, amit nem tudok bementeni. Itt Afrikában az idő nem pénz és mindenki itt IDŐMILLIOMOS! Pedig Ő tudni szeretné, hogy a vízum és útlevel ügyét idejében és összevágóan tudja elintézni. Választ adnom lehetetlenség.

Mi van a kolozsvári rákkutató intézettel? Mennyire haladt az építkezése? [...]

Xantus kér apróbb cikkeket közlésre. Nem tudom a folyóirat jellegét milyen cikkek kellene? Olyan, mint a hazai ÉLŐVILÁG? Abban megjelent egy kis cikkem legutóbb.

Láthatod, hogy mennyi kérdés és mennyi sötétség a megoldásuk terén. Van-e már véleménye Bukarestnek a könyv kiadása körül?

Ha a fényképeket megkaptátok, írj róluk, nem szeretném, ha elkallódnának... Nekem nem kicsi dolog a masina mellé ülnöm és angyalian mosolyognom, amikor a mester kijelenti, hogy KIREPÜL A MADÁR!!! Hát ezért nem kaptok túl gyakran képet rólunk. Holnap megpróbálom a képeket útnak indítani Ilonka felé, aztán Ityikének, Józsinak, Ibolyának stb.

Most szeretettel ölelve és csókolva zárom leveletem. Pipike sok csókot küld.

Laci és Pipike

/MÁSOLAT<sup>9</sup> [2, Saska\_31]

A következő levélben számon kéri azt, hogy mindenki bélyegeket kér tőle, pedig senki sem bélyeggyűjtő a családban. Humorosan elmélkedik megint a halálról: „Nagy az út minkét oldala [...]. Egekbe is hosszú, pokolba is hosszú”

22 June 1969

Kedves Ityikém és a kedves Többiek!

[...] Meglep, hogy használt bélyegeket kérsz. Tudtommal Te nem vagy bélyeggyűjtő. Arra pedig ne szoktasd ismerőseidet, hogy én legyek a bélyeggyűjtőjük. Nincs nap, hogy ilyen kéressel levél ne érkezzon Tifelétekről! De ez még hagyján ahhoz képest, hogy a többiek reklám képeket, szivargyűrűket, virágokat, bogarakat, lepkéket, tájképeket és a Jó Isten tudja megmondani, hogy mi minden mást kérnek. Ebbe a levélbe teszek egy pár bélyeget, ami éppen a kezem ügyébe esik. Ilusék is ilyen bélyegeket kérnek, de ott valaki a családban bélyeggyűjtő. Tehát ilyenekre ne vállalkozz többé.

<sup>7</sup> Elfogadható

<sup>8</sup> (arra az eredményre) vezetett

<sup>9</sup> Valószínű, hogy több példányban gépelte egyszerre



*Persze hogy igazad van abban, hogy az idő halad és a levélírás annak idején meg szakad. Ez mindenki sorsa, de mivel olyan ember még nem született, aki meg nem halt volna .... hát ezen kár keseregni!! Én úgy intézkedem, hogy a fejem alá annak idején egy kis jófajta sonkás vagy szalámis kenyeret tegyenek egy két kortyocskával együtt. Nagy az út mindkét oldala, ha jól megfontolom a dolgot. Egekbe is hosszú, pokolba is hosszú!! Nem lehet tudni, hogy mi adódik.... hát a kis szendvics jól fog esni, ha Szent Péter hosszabb ideig bezárva tartja az orrom előtt az ajtót! [...].*

*Tehát mindenkit sok szeretettel üdvözlünk, köszöntünk és csókolunk  
Pipike és Laci [2, Saska\_24]*

Ebben a rövid üzenetben értesíti a családot, hogy a Romániai Orvostudományi Akadémia professzornak nevezte ki.

*14. X. 1972.*

*Kedveseink!*

*A Romániai Orvostudományi Akadémia teljes ülésén Akadémiai Tagjának választott és a Parazitológia Diplomás levelével Professornak nevezet ki. Erről értesítsd a többi testvéreket.*

*Haza sietek, hogy a sok kemény munka után kissé pihenjek.*

*Csókol mindannyiutokat Laci [2, Saska\_26]*

Amikor csak teheték napokig kirándultak, nemcsak Arusha környékén, hanem távolabb is. Élményeiről olvashatunk izgalmas beszámolókat az *Életem Afrika* kötetben, a *Nagyenyedtől az Egyenlítőig* összeállításban és a véletlenül hozzám került levelekben is. Ezekből szeretnék idézni egy pár leírást, illetve gondolatot. Egyik kedvenc kirándulólhelyük volt a Viktória-tó (Victoria Nyanza vagy Ukerewe vagy Nalubaale), amely Afrika legnagyobb állóvize, a világ második legnagyobb édesvízű tava, a Fehér Nílusnak a forrása. Tanzánia, Kenya és Uganda között helyezkedik el. Nevét Viktória angol királynőtől kapta. Állatvilága között emlősöket (antilop, impala, víziló, vidra), madarakat (mocsári légykapó, fehér szárnyú poszáta, kárókatona, géme, nemes kócsag, sirály, csér, jégmadár), 550 különböző halfajt (csak a sügérekből 400 különböző faj található), rovarokat (kérészek, szitakötők, szúnyogok – ezekből sok betegségeket terjeszthet), rákféléket (garnéla és tarisznarak), 126 kagylófajt, piócákat és édesvízi medúzákat találhatunk. Jellemző növényfajai a liliumok, a papiruszsás és egy Amerikában őshonos növényfaj, a vízijácint, amely sajnos problémákat okoz, mert nagy területeket foglalt el a vízfelszínből.<sup>10</sup>

A következőkben azokat a leveleket közlöm, amelyekben a családi eseményeken kívül Sáska doktor és felesége leírják kis expedícióikat. Remélem, hogy az olvasó is kíváncsian és érdeklődéssel fogja olvasni ezeket a részleteket, amelyek az *Életem Afrika* leírásaira emlékeztetnek és lehet, hogy részét képezték annak a második kötetnek, amelyre utalást találtam az irodalomban, de sajnos valahol elkallódhatott.

1948 szeptemberében Bukoba tanzániai városba kirándultak, amely a Viktória-tó dél-nyugati partján fekszik, Kagera tartományban. Erről az útjukról így számolnak be:

*Kirándulás a Victoria-tóhoz*

*Bukoba*

*A túlsó oldalát is szerettük volna látni a Victoria-tónak és így elhatároztuk, hogy átmegyünk hajóval Bukobába. Két 1300 tonnás kis luxus hajó járja körkörös útját a tavon már jó régóta. 8-9 napig tart a körutazás. Usoga és Rusinga a hajók neve. Rusinga már hajnalban befutott a mwanzai kikötőbe, de mi csak délután félőtkor vonultunk ki a hajóra. Már egy egész nagy társaság gyűlt össze a hajón. Voltak közöttük régi ismerősök, akik Mwanzába kerültek és új ismerősök, akiket ott tartózkodásunk alatt ismertünk meg. Természetesen a legnagyobb számban Kisumuban felszállott közönség töltötte meg a fedélzetet. A régi és új ismeretség megerősítésére egy-egy jégbe hűtött söröcskét vagy limonádét szürcsölgetve hamarosan kellemes társalgásba elegyedtünk, aminek csak a hajó éles kúrszava vetett véget, amire a kísérő vendégeknek el kellett hagyni a hajót. A mwanzaiaknak egyik főszórakozásaikhoz tartozik, a hetenként kétszer érkező hajókra kilátogatnak. Kényelmes nádfonatú székek és ehhez megfelelő asztalkák vannak a fedélzeten elhelyezve az utasok és a látogatók részére Rádiogrammás muzsika szórja a talpalávalót. Az este beálltával kellemes hűvös idő van a vízen. A kilátás pedig a vízre gyönyörű. Érdekes megfigyelni a különböző vízimadarak utolsó szárnytornájukat a lemenő nap sugaraiban. A búvármadarak megpróbálják még egyszer egy sziklacsopontra szállva, szárnyukat széjjel vetve szárítani. A legérdekesebb talán a jégmadár, amint egyhelyben tartja magát a folytonos villámgyors szárnycsapásokkal, hogy a kiszemelt halfiókát el ne eressze valahogy szem elől és hogy kellő időben kiszámítva villámgyorsan rácsapjon a*

<sup>10</sup> [https://hu.wikipedia.org/wiki/Vikt%C3%B3ria-t%C3%B3\\_\(Afrika\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Vikt%C3%B3ria-t%C3%B3_(Afrika)) (Utolsó letöltés: 2022. 06.15).

közvetlen vízfelszín alatt levőre s elrepüljön a megérdemelt zsákmányával. A lótuszvirágok, fehér, kék és rózsaszín csillagformájú kelyhe a napernyő nagyságú és formájú leveleivel úgy terül el a víz csillogó tükrén, mint egy csodálatos kínai virág festmény. Művészileg megtervezett ruhaanyag mintául milyen nagyszerűen megfelelne. Alig maradt egy kis időnk, hogy vacsorához kicsit rendbe szedjük magunkat, mert máris hétóra volt. A mwanzai csorbult tányérok és kávéscsészék, hiányzó evőeszközökhöz szokott szemünk nagyot csillant amint a hajó ebédlőjébe érve megpillantottuk a gyönyörű megterített asztalt. Mesébe illőnek látszott. Hófehér damaszt terítők ezüst evőeszközök és hozzá illő porcelán. Karcsú kristályvázákban óriás fejű rózsaszín szegfűk zöld aszparágusszal sorakoztak végig a hosszú ebédlő asztalon, hogy még előkelőbb színt adjanak az est hangulatának. Már majdnem mindenki az ebédlőben volt. A hajó kapitánya foglalta el az asztalfőt. Az indiai főúr udvariasan felénk hajolt majd az asztalhoz vezetett és ügyes mozdulattal kihúzta a nekem kiszemelt széket én pedig beállva a székhelyére leültem a levegőbe abban a reményben, hogy mikor kell a szék a főúr idejében betolja. Ez meg is történt. A vacsora kitűnő volt, de könnyen meglehet, hogy ezt az illúziót a szépen megterített asztal tette. A piciny kis kabinban minden volt, ami csak elképzelhető két személy részére. Folyóvizes hideg-meleg mosdómedence, éjjeliszekevény burkolt villanylámpával és egy másikkal az olvasásra, ventilátor, szőnyeg és fürdőlepedő. Amint kényelmesen elhelyezkedtünk a jó ruganyos ágyakban, szinte úgy képzeltük magunkat, hogy az Indiai Óceánon libegünk valami óriási tengerjáró hajó kabinjában. Hajócskánk egész éjjel szelte a Victoria-tó gyönyörű kék vizét, míg kora hajnali órákban befutott Bukobába. Mielőtt még a kikötőbe értünk volna úgy körülbelül hat km-re lehettünk a parttól amikor észrevettünk a vízből meglehetősen magasan kiemelkedő szigetet, fűvel és nagyon nagy fákkal borítva. Úgy nézett ki messziről mintha a sziget teteje hóval lett volna itt-ott beszórva. De ezt a látszatot a sziget túloldalán elterülő víz mely a fák koronáján keresztül világított a hajnali derengésben okozta. A kikötőben beleültünk egy rozszant öreg taxiba melynek bennszülött vezetője elszállított minket a kb. 3 km-re fekvő Lake-Hotelbe. Bukoba teljesen ellentéte Mwanának. Itt minden üde és zöld, az ég xxx<sup>11</sup> pedig finom hűvös. Bukoba pontosan a tópartján fekszik félkörben, vagy xx felveszi a tónak kör alakban beszögellő alakját. Ugyancsak ezt a formát vexxxx xxx domboldal mely keresztül húzódik a part mellett lévén így xxxxxxxxxx do(m)b és víz között. A domboldalon fakadó forrásból xxxxxxxx amely egy pár mailon keresztül folyik a városon xxxxxxxxxx lyenként kiszélesedik elterjeszkedik, hogy csak xxxxxxxxxx tóba. [...].

Az elmállott rész után véget ér az oldal, a következő oldalon így folytatja: hosszú szárazon virító dús virágú gladiólák hívogatják a vendégeket a Lake-Hotelhoz. Egy hivatásos kertésznek is dicséretére válna ez a kis kert, ami a hotelt körül veszi. Még a ház oldalából is virág nő. Itt is ott is találunk rózsaszínű begóniát meg rezgő páfrányt a lemállott vakolat helyén kinőve. A Lake-Hotelnek nagyon szép kilátása van a Victoria-tóra. Miután csomagjainkat elhelyeztük a már készen várt szobába, reggelihez ültünk az ebédlőbe. Már innen is jól kilehetett venni a fürdőző vízilovakat amint a tőlünk nem messzebb, mint ötven-hatvan méterre levő tóban fürdőztek. Alighogy befejeztük a reggelizést, már is igyekeztünk a tóhoz. A tó vize olyan tiszta, hogy meg lehet látni a fenekét. Tiszta a levegő és tiszta a tó partján levő homok. Önkéntelenül azt kell gondolni, hogy egy drága tengerparti nyaraló helyen sétál az ember. Ha nem lenne ez a finom csend, alig egy két fehér ember, még el is lehetne hinni. Ahol a folyó beleömlik a tóba, áll egy figyelmeztető tábla, mely óvja a közönséget attól, hogy ne fürödjék a folyó torkolatánál mert az a vízilovak átjáróhelye. Másszóval, ha a vízilovak ott fürdenek jobb, ha az ember egy kicsit följebb vagy lejjebb fürdik és békében hagyja a vízilovakat. Nemrég történt és benne volt a Tanganyikai újságban, hogy egy kiránduló társaság semmibe véve ezt a figyelmeztetést, elakarta kergetni a békésen szórakozó vízilovakat, mikor azonban az egyik a társaságból egy jó darabot úszott a vízilovak felé a vízilovak közül az egyik megharagudott ezért és úszni kezdett a hivatlan mulatságrontó felé. Nosza most már a bölcs ember megfordult és gyors tempóban úszott kifelé a part irányába. Már úgy látszott, hogy szerencsésen megússza, amikor szerencsésen földet ért a lába és föl akart állni érte utol a balszerencse. A víziló abban a pillanatban érte utol és még pontosan elcsípte ott, ahol a legtöbb izom domborodik és kiharapott egy jó darabot az izomból. Repülővel átszállították a mwanzai kórházba és az egész víziló kalandot megússza egy ideg rázkódással és bőrátültetéssel. A víziló ártatlan marad mindaddig amíg a közelében nem háborgatja senki, de fenévaddá alakul át, ha az útját keresztezi vagy a szórakozása közben zavarják. Szempillantás alatt harapja ketté hatalmas agyaraival az útjába tévedtet. Sokáig figyeltük a vízilovak játékát a vízben, majd a már a hajóról is feltűnt, a vízből hegyszerűen kiemelkedő szigetet kezdtük figyelni. Kb. 4-5 km fekszik bent a vízben. Sziklás de fűvel és sőt szép nagy fákkal van benőve. Halottak Szigete a neve. Rengeteg csontvázat találtak ott és innen ered az a monda, hogy valami temetkező hely kellett legyen a sziget sok sok évvel ezelőtt. Valami nagyurak temették ide magukat, de azt is mondják, hogy a bűnösöket szállították ide. Sőt a harmadik monda az, hogy ragályos betegségben szenvedőket gyűjtötték ide össze és hagyták sorsukra elpusztulni. Ezt a szigetet nagyon szerettük volna meglátogatni és ezért alkuba bocsátkoztunk egy bennszülött halással, hogy szállítson ki minket a kis maga gyártotta csónakjával. Meg is kötöttük az alkut, hogy másnap, ha nem lesz vihar a tavon át fog szállítani

<sup>11</sup> xxx-el jelölöm azokat a részeket, ahol a papír elszakadt, elmúlt

minket a szigetre, sőt a mellette levő sokkal kisebbre is mert ott sok a krokodil és a víziló és így majd lesz jó alkalmunk fényképezni. A hotelban megrendeltük a szendvicset, amit majd magunkkal viszünk, mert csak estére számítottunk visszatérni. Legnagyobb bosszúságunkra olyan vihar kerekedett reggelre, hogy fekete lett egyszerre minden és olyan hideg lett, hogy a szerencsére magunkkal hozott gyapjú kötött holmikot kellett magunkra venni. Így tehát a Szigeti kirándulásról egyelőre le kellett mondani. Estére ugyan elmúlt az eső és a nap kisütött, de a hullámok nem szűntek a tavon. Általában az a hír Bukobáról, hogy mindig esik az eső. Mi mégis csak szerencsések voltunk, mert pár napot, amit ott töltöttünk szép napfényben élvezhettük. Hosszú sétákat tettünk a tópartján. A vízilovakat majd, majd ott láttuk fölbukkanni. Sikerült Lacinak 100 méter színes filmet készíteni róluk és ami tényleg kivételes számba megy az egyik vízilovat akkor vette fel amikor átmegy a tóból a folyóba és egész alakját megmutatja. Dacára, hogy sötétedéskor készült a kép mégis jól sikerült a felvétel. Bukobában minden más, mint máshol. A víz és a levegő tisztább a színek meg pedig valósággal piros mintha lángolna és a zöld színnek százféle árnyalatát sikerül megkülönböztetni. Akiben csak egy egész kicsi festői tehetség van művészsé kell váljon rövid idő alatt a színek ilyen xxxxx Talán az ég és a víz tükröződésének visszaverődése xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx látogattuk meg a halászsunkat a tanyájukon. [...].

Az utolsó oldalon olvashatjuk:

Mivel a hajónk csak délután indult vissza Mwanzába, még maradt bőven időnk arra, hogy a bennszülött piacot is megtekintsük. Az ismerős árucikkek mellett mint: kávé, dohány, gyümölcsfélék továbbá hüvelyes vetemények, burgonya és rengeteg hal, találtunk egy eddig nekünk egészen új árucikket a fahéj ruhaanyagot. Mint a neve is mutatja az anyag egy bizonyos fának a kérgéből készítik elő a Buhaja néptörzshöz való bennszülöttek. Addig ütik a fahéjat különböző ütő szerszámokkal amíg olyan puha vékony és hajlítható lesz az anyag, mint a ruhaszövet. A színe fahéjszínű sötétebb és világosabb változatában. Vettünk mi is két nagy lepedő nagyságú fahéj anyagot és mondhatom kitűnő célt szolgál, mint széktakaró vagy díványtakaró. Lehet sok helyen függönynek elkészítve vagy pedig faltakarónak is látni. Apró kis kézimunka táskát is készítenek belőle vagy kis terítőcskét. A látogatók szívesen vásárolják, mint egy afrikai különlegességet. Délután hat órakor Usoga hajó felvette horgonyát, hogy másnap reggelre megérkezzék Mwanzába. A hajó fedélzetéről még egyszer széjjel tekintve a festői tájon búcsút mondtunk Bukobának és a vízilovaknak.

Mwanza, 1948, szeptember, 9. [2, Saska\_14]

Nincs aláírva (valószínű, hogy felesége írta)

A levelek közt találtam még egyet, amelyben ugyancsak a Victoria-tó partján tapasztalt élményeiket írják le:

*Kirándulás a Victoria-tóhoz*

A Victoria-tó a kis kikötővároskával Mwanzával, valahogy mindig elé került beszélgetés és tervezgetés közben, ha arról volt szó, hogy hová is szeretnénk ellátogatni, ha majd a körülmények megengedik. Most, hogy végre elhatároztuk, hogy egy hosszabb útra indulunk, első állomásunk céljának Mwanzát vettük. Úgy határoztunk, hogy az utat odáig vasúton fogjuk megtenni. Az útvonal hossza 800 mail<sup>12</sup> tesz ki, ami megfelel 1200 km-nek, Arushától Mwanzáig. Utunk első 300 mailnyi részét vasúti autóbusszon tettük meg, mivel Arushától Dodomáig még nincs vasútvonal. Dodomától aztán csatlakozást kap az ember a Dar es Salamból érkező vonathoz. Reggel félhét órakor indultunk Arushából és este hat órakor érkeztünk meg Dodomába. Csak kevés pihenőt tartottunk az 100 mail után, ahol tulajdonképpen megebédeltünk a magunkkal hozott elemőzsiából és fölfrissítettük magunkat az ügyesen felszerelt folyóvizes mosdóval és toilette helységekkel ellátott kicsiny helységekben. Bádoggal fedővel bevont és három oldalról szintén bádoggal védett kis kulipintyók szolgálják az ebédlőt, az első osztályú utasoknak kijáró ilyen fészekben még asztal és szék is van. Ennek a megállóhelynek Babáti a neve. Itt terül el egy nagy tó mely a helység nevét viseli, a Babáti-tó. A tó nádasában rengeteg bivaly húzódik meg és az elefántoknak is igen kedves szórakozó helye. A tóban rengeteg sok a telapia nevű hal. Volt időszak amikor innen kaptuk Arushába a halat. Az utóbbi időben nagyon is sokat beszélgetnek Babátiról, mert sok álmor eset fordult elő a bennszülöttek között. Még egy fontosabb megállóhelyünk volt Kondos-Iringa. Ezentúl már csak kisebb jelentéktelen helyen állottunk meg, hogy a bennszülött utasai a busznak le tudjanak szállni, már ki ki a maga kis falucskájába. A vidék Dodomáig pompázatosan változatos. Hegyek fel óriáskígyó alakulatú szerpentin utakon vezet fel bennszülött vezetőnk, biztos kézzel. De mintha csak játék kocsikázásra mennénk, mert a hegy csúcspontját elérve íme újból leereszkedünk a végtelen mélységbe. Pompás őserdőkön száguldunk keresztül szinte elvész a motor zaja ebben a csodás sűrű lombsátor rengetegben. Dodomához közelítve autónk sziklás kopár hegyek világához visz bennünket. Óriás kudu antilopokat békésen legelészve hagyunk el magunk mellett. Az út maga nem mondható rossznak afrikai viszonylatban, de a hidak hátborzongatóan keskenyre vannak szabva.

<sup>12</sup> Valószínű, hogy mérföldről van szó (mile)

Amikor a nagy vasúti autóbusz fölszaladt egy ilyen hidra, bizony nagyon kevés tér maradt a kerekek mentén a hídon. A hidak minden karfal nélkül vannak. Ne valami kellemes látványt nyújt az utasnak az itt és ott is látható darabokra tört és szakadékbba zuhant teher és más autó maradványok. Odafelé menet három ilyen szerencsétlenül járt járművet kaptunk. Amikor három hét múlva visszajöttünk ugyanazon az úton es fölszaporodott még két szerencsétlenséggel. Megérkezve estére Dodomában, nem kaptunk szállást a vasúti vendéglőben hiába táviratoztuk meg előre. Féltíz órára járt az idő mire nagy veszekedések árán kiverekedtünk az állomásfőnöktől egy üres vagon, ami az állomástól jó félkilométerre volt kitolatva. Itt kellett kénytelen eltöltenünk az éjszakát. Ágytakaró szűnyogháló és világítás nélkül. Semmit sem bántunk mi már, mert nagyon fáradtak voltunk a hosszú út után, de mégsem eléggé, mert a szűnyogok zümmögő harcizajától nem tudtunk elaludni. Az éjség is erőt vett az álmoságon. Megpróbáltuk az újholtól megvilágított kocsiban az ebédről megmaradt sült kappan maradványokat elfogyasztani. Evvel is elszorakoztunk egy darabig, de még mindig nagyon messze voltunk a reggeltől. Haditervet kellett kieszelnünk a szűnyogok ellen, mindet ki kellett irtanunk s aztán okvétel aludnunk kell egy kicsit. Így is történt. Hat óraker hajnalban megérkezett a vonatunk Dar es Salamból. Beszálltunk a még Arushából lefoglalt fülkénkbe. Micsoda örömi volt, amikor megpillantottuk a vízcsappal ellátott mosdócskát tükkörrel ellátva a fülke sarkában. Hamarosan mosdáshoz láttunk és friss ruhákat húztunk elő a magunkkal hozott kofferekből. Legnagyobb örömiünkre az ebédőkocsi a szomszédságunkban volt, ahol mindjárt megrendeltük a jó forró kávé. Kinyújtózkodva a kényelmes bőrüléseken, hamarosan elfelejtettük az előbbi est kellemetlenségeit. A vonat ütemes rázása és az előttünk elfutó táj változatlansága, valami kellemes bágyadtságba ringatott bennünket, csakhamar mindketten elszundítottunk meglepedetten. Mire felébredtünk jól kipihenve magunkat már délre is járt az idő és az ebédlőben legnagyobb meglepetésükre már alig lehetett helyet kapni. Egy asztalnál, ahol csak ketten ültek udvarias kérés és udvarias beleegyezés után helyet foglaltunk. Asztaltársunk egy főpapi méltóság megszélyesítője volt kardinális, a másik pedig a kísérője. Az ebédlő többi vendége is mind kísérő papokból és püspökökből állott. Az udvariassági társalgás alatt a mi kardinálisunk nagyon lebilincselőnek bizonyult. A Tanganyika-tó megmérhetetlen mélységéről éppen olyan jól volt értesülve, mint a világ folyásáról. Azt is megtudtuk tőle, hogy érdemes ellátogatni Congo-Belgebe<sup>13</sup> s meglátogatni a Nationalparkot, ahol egész közelről lehet az állatokat figyelni, mert azok megszokták már, hogy az emberek nem bántják őket. Elefántok és más nagyvadállatok egész serege békésen legel a látogatók szeme előtt. Sajnáltuk amikor az ebédnek vége volt és a társalgásnak vége szakadt.

Utastás: Fordítani (kézzel írva)

Az ebéd a szokásos fűszertelen angol étel volt, amin azonban nagyon könnyen lehet segíteni, mert só és bors mindig van az asztalon. Jól esett a meleg étel, de még annál is inkább a terített asztal és a szellemes társalgás. Ebéd után visszavonultunk a fülkénkbe és kényelmesen elnyúlva figyeltük a körülöttünk elvonuló tájat. Mivel a hegyek világát már jóval mögöttünk hagytuk a tájék nagyon változatlan egyhangúvá vált. Szinte mindég ugyanaz az áthatolhatatlan sűrű bozót kilométereken keresztül s mintha egy óriás kertioállóval mind egyformára nyírta volna. Estére kelve megérkeztünk Taborába, ahol a vonatunkat kétfelé választották. Az egyik része Mwanza végállomás felé a Victoria-tó irányába folytatta útját, a másik pedig Kigomába indult a Tanganyika-tó mellé. A mi főpap asztaltársunk a kísérő papokkal együtt elváltak a vonatunktól, mert ők Congo-Belge-be igyekeztek. Mi is folytattuk utunkat Mwanza felé. Taborában egy kedves meglepetés volt, amikor két arab egy óriási kosarat cipelve hangosan kiabálva ajánlotta vevésre a friss datolyát. Aranysárga színe van a friss datolyának és szőlőfürt formában helyezkednek el. Valami pompás benyomást keltenek a szemnek. Kár, hogy nem lehet mindjárt elfogyasztani. Várni kell addig amíg meg nem barnul egy pár nap múlva. Estére kelve újabb emberekkel ismerkedtünk meg. Észre sem vettük máris eljött az idő az alvásra, fülkénk már át volt alakítva az éjjeli. Az ülés háttámlája szolgálta a második fölső ágyat. Hamarosan elhelyezkedtünk a meleg takarók alatt melyek frissen mosott ágyneműkkel voltak ellátva, szűnyoghálótól védetten az éjjeli afrikai csendháborítóktól a vonat ütemes rázásától csakhamar édes álomba ringatóztunk. [2, Saska\_15]

Van egy másik dátum nélküli levéltöredék, amelyben Pipike egy másik Mwanzai látogatásukat eseteli: Másfél napi és egy éjjeli szakadatlan utazás után, a vonatunk befutott Mwanzába. Még jóval e célunk elérése előtt megpillantottuk az óriási kiterjedésű Victoria tavat. A kép ami szemünk elé tárult festői szép volt. A gránit sziklaalakulatok fantasztikus elhelyezkedése, a gyermekmesék gyönyörű emlékeit idézik fel a szemlélőben. A fantasztikus gránitszikla foglalatában mint egy gyönyörű csillogó ékszer fekszik maga a Victoria-tó. Mwanzában – annak egyetlen hoteljában – a táviratilag előre megrendelt és lefoglalt szoba készen várt. Nem ért hát az a kellemetlen meglepetés, mint Dodomában. A hotel bizony a legjobb akarattal sem volt tisztának mondható! De tiszta volt az ágy és frissen mosott és vasalt fehérneműkkel volt ellátva, s volt a szobában egy vízcsappal ellátott mosdó. Kell-e ennél több Afrikában? Különösen az olyan afrikaiaknak, mint mi vagyunk, ha a

<sup>13</sup> Belga Kongó

vadállatokat fényképezzük néha bizony megesik, hogy egy héten keresztül a vizet, mint valami (szent) ereklyét őrizzük, hogy elég legyen a szomjúság oltására. Mwanza egy nagyon kis fehér település. Az európai többnyire angol kormányzósági tisztviselőkar és a környéken elterülő gyémánt, arany és ezüstbánya tulajdonosokból áll ki. Annál több az indiai és természetesen a bennszülött néger. Magában a városkában nincs sok látnivaló és így igyekeztünk minden időnket a tó mellett tölteni. Krokodilokat akartunk fényképezni. Már Arushában határoztuk ezt el és így föl is szereltük magunkat a hozzávaló fényképezési anyagokkal. Hiszen azt mindenki tudja, hogy a Victoria-tó hemzseg a krokodilusoktól! Aki a tóba belesik az többé élve ki nem kerül onnan. Így tehát érthető volt, hogy siettünk a partra, hogy minél előbb és minél jobban sikerüljön filmre és rendes álló képre felvennünk. Mekkora volt a meglepetésünk mikor mindjárt az első kirándulásunk (során) nem sikerült egyet sem látnunk. Érdeklődtünk, hogy mi ennek az oka? Azt mondták, hogy ott vannak a krokodilusok a parton mindenfelé, a papirusz nádas között a sziklák alatt és fölött s figyelik a zsákmányt mindenfelől, csak az ember nem látja őket. Érkezésünk előtt pár nappal két bennszülöttet kaptak el amint a szolgálatukat végezték a motorcsónak körül. Óvatosabbak kezdtünk lenni, de azért semmi sem tudott volna elzavarni a part mellől. Miután semmi eredményre nem jutottunk, megismerkedtünk a motorcsónak egyik fehér vezetőjével, aki vállalta, hogy egy délután elmotoroztat bennünket a sziklaszigetek felé, ahol állandóan lehet krokodilusokat látni. Láttunk is belőlük éppen eleget amint hosszú nagy testüket kitergetve a sziklákra, napfürdőztek. De amint fényképezési távolságra kerültünk a motor zajától mind beugrottak a tóba. Egy baby krokodil sokáig nem vett észre bennünket, vagy éppen aludt, ki tudja, sokáig tudtuk figyelni őt sőt Laci le is filmezte, de mint később kiderült az előhívás után a kép nem sikerült a motor ütemes mozgása miatt. Annál jobban élveztük a szabad tavat, amely valóságban szabad tengernek látszik, mert a horizonton csak vizet lát az ember ameddig szeme ellát. A naplemente is ott ért még a vízben bennünket. Ez felejthetetlen szép volt. Különösen, amikor a szivárvány minden színében lenyugvó nap fényútjába belesuhant egy vitorlás halászcsonak is. Mwanza egyébként olyan, mint egy miniatűr kikötőcske. Vonat kétszer érkezik Dar es Salam felől és kétszer megy. Hajó kétszer érkezik, azaz érinti hetenként a körútján Mwanzát. De van aeroplánja és hydroplánja is. Mwanza éghajlata nagyon meleg. Amint majdnem elviselhetetlenné tesznek a sziklafalak, amelyek magukba fogják az nap égető sugarait s mint valami óriási kemencék szórják magukból a meleget. Ha a krokodilokat nem is, de a tóról magáról sikerült egy pár szép alkonyati képet levenni, jól lehet látni azon a képen a ahol a sziklákon a különböző fajtájú vízimadarak az esti pihenőjüket tartják. Be kell valljam, hogy itt már féltem egy kicsit. Meg is jegyeztem Lacinak, ha most egy krokodilus jön vajon melyikünket válassza a kettőnk közül. A krokodilusnak ugyancsak mindegy, mondta Laci és annak is, akit elvisz és nem mindenkinek okvetlen szükséges ágyban párnák közt halni meg. Bármennyire is felvidítottak ezek a jókedvű válaszok a gyanúmat xxxxx tudta eloszlatni semmit. Meg voltam győződve, hogy a halál nagyon közel xxxx ránk krokodilus formájában. Jobbnak láttuk a bármennyire xxxx ígérkező alkonyati felvételekről lemondani. Kigázoltunk a vízxxx és xxxxx léptekkel. [2, Saska\_21]

1949 őszén készültek átköltözni Iringára, de időt szakítottak felkeresni a Tarengeri folyam vidékét. A Tarangire Nemzeti Park Tanzánia területileg hatodik nemzeti parkja, amely főleg elefántjairól és baobab fáiról híres, de található ott több ezer zebra, zsiráf és antilop is. Június és október között mocsárvilága rengeteg állatnak ad otthont.<sup>14</sup>

*Arusha, 31, October, 49.*

*Drága Ityikém!*

*Szeptember 15-ről keltezett leveledet megkaptuk. Pontosan másfél hónapig jött. [...] Nagyon sajnáljuk, hogy aggodalomra és képzeldésre (ad okot) az, hogy leveleink az utóbbi időben ritkábban érkeznek Hozzád. Ennek csak egy magyarázata van kedves Ityikém, mégpedig az, hogy egy új helyett kerestünk letelepülésre. Rengeteg időbe és még több pénzbe került az utazgatással járó költség. A távolság itt Afrikában az egyik helységtől akkora nagy, hogy európai szemmel mérve, európai országokat lehetne meglátogatni. Most, hogy a helyet végre kiszemeltük, sőt már a házat is lefoglaltuk, még sokkal nagyobb elfoglaltságunk lesz. Mindezt a sok holmit bepakolni, Laci rendelését és a sok mindent, ami hosszú helyben tartózkodás alatt felgyülemlik elrendezni előbb itt ládádba, aztán majd az új helyen mindent újból kipakolni. Meg is kell majd ismerkedni az új környezettel és beleszokni. A helység neve Iringa, Tanganyika déli hegyvidékének egy része. Magasabban fekszik, mint Arusha, így hát az időjárás is hűvösebb lesz. A hely tetszik nekünk és a környezettel is meg fogunk hamarosan barátkozni. Van egy pár kedves régi ismerősünk és barátunk is ott. Hogy mikor indulunk pontosan nem tudjuk megmondani, mert a vízvezetékhez szükséges csövek nem érkeztek meg és addig bizony a ház el nem foglalható, mert a mindennapi dolgok elintézésére a víz elmaradhatatlan kellék. Most aztán furcsán-bután érezzük magunkat, mert sem itt, sem pedig ott még nem vagyunk. Hogy az idő gyorsabban teljék (a) napokban jöttünk csak haza egy*

<sup>14</sup> <https://www.otptravel.hu/afrika-szafari-afrikai-utazas-tanzania-tarangire-nemzeti-park> (Utolsó letöltés: 2022. 06.15).

gyönyörű 10 napos kirándulásról, amit a nagy vadak országában töltöttünk. Tarangeri folyam medrének a felső felében voltunk, ahol víz mindig van még a legnagyobb szárazságban is mint most. Így az állatok kénytelenek ide összegyűlni a napi vízszükségeiteket itt beszerezni. 120 mailra<sup>15</sup> messze Arushától van ez a része a folyónak. A helyre megérkezve egy sietős elefánt bikát kaptunk, valószínű, hogy éppen a vízkeresésben zavartuk őt meg, mert ott, ahol át kell mennünk az autónkkal a folyón a víz elsüllyed a föld, azaz a homok alá, de az elefánt az ormányával szép kis kerek lyukat fúr a földbe addig amíg a vízhez nem ér s akkor onnan szívja ki szépen a vizet. El is rontotta a száraz gallyakból megépített hidunkat, mert a kutat pontosan aláfúrta. Keresnünk kellett egy újabb átjárót és újból egy gallyakból megépített hidat készíteni. Dehát csak így szép a vadonságban való élet, ha akadályokba ütközik minduntalan az ember. A tulsó oldalon megcsináltuk a sátorverést, beállítottuk a táborágyakat, előszedtük a főzőedényeket és hamarosan teát főztünk a már Arushában elkészített hideg sültözhöz. Másnap aztán megkezdődött a terepszemle, hol és merre kapjuk és miféle állatokat. Rengeteg lányomot kaptunk mindenfelé, de a nagyvadakat csak éjjel kaptuk a víznél. Úgy látszik, hogy a sok elefántvadászat a vadakat óvatosabbá tette és nappal nem igen mutatkoztak. Gyönyörűen figyelhettük egészen közről a zebrákat, gnúkat<sup>16</sup>, kongónikat<sup>17</sup>, vízbakkot<sup>18</sup>, impallákat<sup>19</sup>, – Afrika egyik legkecsesebb antilopját – és a sok más szép vadakat amint szomjakat oltani a vizes gödörhöz jöttek. Sikerült úgy fényképet, mint moziképet venni róluk. A kis rejtett helyünkről Laci a mozigéppel én pedig a kis Leica géppel örökítettük meg a szebbnél-szebb jeleneteket. Most itthon vagyunk és rendezgetjük a dolgokat, ami már egy ilyen nagy kirándulás után mindig velejár. A csomagokra vonatkozóan annyit drágám, hogy mióta megírtad, hogy és mit küldjünk, pontosan küldjük. Három csomag van útban feléd. Az egyik még júliusban ment el tehát ezt már okvetlen meg is kellett, hogy kapjad. A kért borsot mindegyikbe beletesszük, egyáltalán.....(itt megszokadt) [2, Saska\_25]

Megpróbáltam úgy válogatni a véletlenül előkerült levelek közül, hogy ne csak azokat idézzem, amelyekben a Sáska házaspár kirándulásait ismerhetjük meg, hanem a mindennapokat is, az apróbb és a komolyabb gondokat is, az *Életem Afrika* megírásának örömét és bosszúságait is, és ízelítőt szerettem volna adni a doktor úr különlegesen finom humorából. Valamikor lehet, hogy feldolgozom a kihagyott leveleket is, a lényegét azonban azt hiszem érintettem ebben a tanulmányomban. Szerencsésnek tekinthetem magam amiért a sors kegyéből hozzájuthattam ezekhez a levelekhez és megoszthattam azokkal, akiknek, akárcsak nekem, valamikor gyerekkori élményük volt az *Életem Afrika*. Külön megtiszteltetés, hogy megismerhettem az isaszegi emléképolókat, Cséke Zsolt filmrendezőt és találkozhattam azokkal is, akiket már azelőtt ismertem, de tanulmányomban felidéztem: Kubassek János, Xantus Gábor és Bakó Botond.

### Sáska László emlékezete

Dr. Sáska László, az orvos és természetbúvár nagyon szerette és tisztelte az életet. Fiatal korától élete végéig járta, tanulmányozta, csodálta az természetet, élményeit igyekezett megosztani másokkal is. Élete volt, nemcsak Afrika, hanem az egész élővilág. Erről így vallott híres könyve bevezetőjében: *Ha a mindennapi élet tülekedéséből kimenekülhettem a természet fenséges templomába, lelkem megbékült mindennel. Áhítattal és lábujjhegyen jártam varázslatos világában. Nem tudtam betelni soha pompájával és harmóniájával. Levett kalappal búcsúztam a lenyugodni készülő, tűzvörös napkorong utolsó sugaraitól, és összekulcsolt kezekkel bámultam a felkelő nap mindent bearanyozó ragyogását. Megbűvölve élveztem a fülemüle májusi éjszakai dalának utolérhetetlen finom harmóniáját... És ma elbűvölve hallgatom az egyenlítői Afrika hangjait... Oroszlánok félelmetes hangorkánját, kafferbivalyok messzehangzó jellegzetes böffenését és az őserdő madárvilágának nagyszerű hangversenyét.* [6]

A nagyenyedi származású orvos otthonát Bakó Botond kíséretében felkereste Kubassek János, aki az érdi múzeumban őrzi hagyatékát és a múzeum parkjában szobrot állíttatott tiszteletére [10]. Xantus Gábor filmrendező, operatőr filmet készített a tudósról (*Életem Afrika – Dr. Sáska László nyomdokain*), és a kollégiumnak adományozta az orvos pár személyes tárgyát. Cséke Zsolt operatőr egy öreg terepjáróval járta végig Sáska Afrikai állomáshelyeit, de akkor érkezett Arushába, amikor a háznak már új bérloje volt, sikerült azonban elkészítenie egy tizenhét részes dokumentumfilmet: *Életem Afrika* (2003) [9]. Az isaszegi Falumúzeumban 2011-ben emléktáblát avattak a település híres orvosa tiszteletére, és alkalomadtán megemlékeznek a tudós orvorról. 2018-ban halálának 40. évfordulóján megtisztelték azzal, hogy képviseljem volt iskoláját. A kollégium

<sup>15</sup> Így írja a mile (mér föld) szót

<sup>16</sup> *Connochaetes* – tehénantilop forma

<sup>17</sup> *Bubalis cokei* – tehénantilop féle

<sup>18</sup> *Kobus ellipsiprymnus* – nagy antilopféle

<sup>19</sup> *Aepyceros melampus* – közepes termetű antilop

kismúzeumában őrizzük a Sáska-sarkot, neve szerepel a kollégium emlékfalán, és a kollégium felújítása után az egyik terem híres tudósunkról neveztük el. Talán valamikor sor kerülhet arra, hogy emléktábla hirdesse majd nevét nagyenyedi szülőházán is! [8]

### Irodalom

[1] Iskolai évkönyvek:

- A nagyenyedi ev. Ref. Bethlen Kollégium 1904-1905 tanévi értesítője, kiadja az igazgatóság, Nagyenyed 1905
- A nagyenyedi ev. Ref. Bethlen Kollégium 1905-1906 tanévi értesítője, kiadja az igazgatóság, Nagyenyed 1906
- A nagyenyedi ev. Ref. Bethlen Kollégium 1906-1907 tanévi értesítője, kiadja az igazgatóság, Nagyenyed 1907
- A nagyenyedi ev. Ref. Bethlen Kollégium 1907-1908 tanévi értesítője, kiadja az igazgatóság, Nagyenyed 1908
- A nagyenyedi ev. Ref. Bethlen Kollégium 1908-1909 tanévi értesítője, kiadja az igazgatóság, Nagyenyed 1909
- A nagyenyedi ev. Ref. Bethlen Kollégium 1909-1910 tanévi értesítője, kiadja az igazgatóság, Nagyenyed 1910
- A tordai m. Kir. Állami Főgimnázium értesítője az 1910-1911-iki tanévről, közli Simon Ignác igazgató, Torda 1911
- A tordai m. Kir. Állami főgimnázium értesítője az 1911-1912-iki tanévről, közli Simon Ignác igazgató, Torda 1912

[2] A T.I. által talált aktatáska dokumentumai (leltározva: Saska\_01, Saska\_02, ..., Saska\_31)

[3] GYÖRFI Dénes: Nagyenyedtől az egyenlítőig, TINIVÁR, 2001, Kolozsvár

[4] KARSAI Noémi: Dr. Sáska László, a tanzániai magyar orvos és Afrika-kutató, in Természet Világa, 2019 október (diákdolgozat, mentor Dvorácsek Ágoston)

[5] PUSZTAI Gabriella: Arusha magyar orvosa, Dr. Sáska László, in Senki sem élhet nemesebben – Magyar orvosok Fekete-Afrikában, Kunszentmárton, 2016

[6] SÁSKA László: Életem Afrika, Ifjúsági Könyvkiadó, Bukarest, 1969

[7] CSÉKE Zsolt: „Életem Afrika” Vándorúton Nagyenyedtől Tanzániáig (film) (rövid részlet: <https://www.youtube.com/watch?v=PrtpZO5-ZNw>) (Utolsó letöltés: 2022. 06.15).

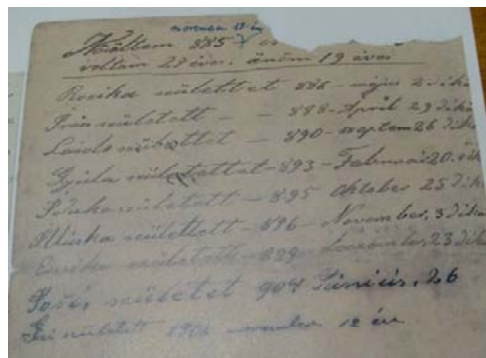
[8] DVORÁCSEK Ágoston: Nagyenyed – Isaszeg – Arusha, tanulmány, XV. Tudomány- és Techikatörténeti Konferencia, Nagyenyed, 2022, <https://ojs.emt.ro/TTK/article/view/978>, (utolsó letöltés 2022.09.30)

[9] BAKÓ Botond: Nagyenyedtől Tanzániáig, Körösi Csoma Sándor és tudományos műhelyeink, Körösi Csoma Sándor Közművelődési Egyesület, 1999

[10] BAKÓ Botond: Sáska László (1890-1978), in Bakó Botond: Nevezetes emberek – nagyenyedi életképek, Kolozsvári Művelődési Egyesület, 2021



*Sáska László szülőháza*



*A Sáska gyermekek listája*



*A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium ma*





Kedvenc tanára, Szilády Zoltán

Az ifjuság soraiból legtöbbet gyűjtött Sáska László VI. tanuló, a gyűjtemény-kezelő állandó segéde. Egyes tárgyakat ajándékoztak: Végh Tibor, Somlai József, Némethy Gyula, Kovács Ödön, Tóth Kálmán, Kolozsváry Győző stb.  
A gyűjteményben az év folyamán 1275 látogató járt.

Az ifjuság soraiból legtöbbet gyűjtött Sáska László VI. tanuló, a gyűjtemény-kezelő állandó segéde. Egyes tárgyakat ajándékoztak: Végh Tibor, Somlai József, Némethy Gyula, Kovács Ödön, Tóth Kálmán, Kolozsváry Győző stb.  
A gyűjteményben az év folyamán 1275 látogató járt.

Múzeumgyarapító munkájának bizonyítékai

Hatodik osztály.

Vezetője: Járay István. Beírva 23 tanuló, vizsgálatra állott 22.

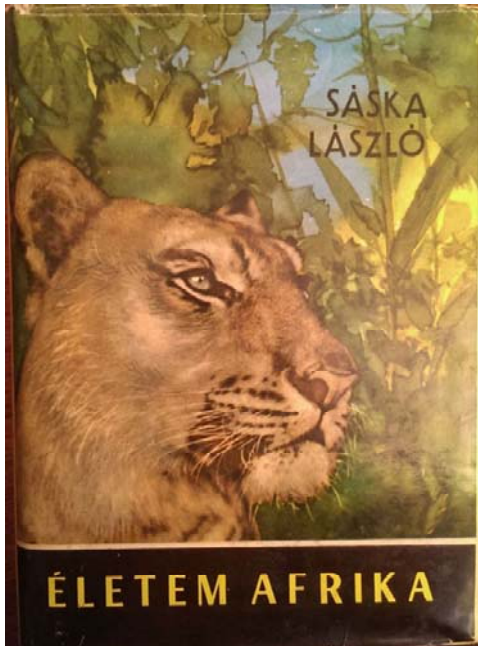
A tanuló		Vallás	Magyar	Latin	Görög	Német	Történel.	Term. r.	Manóyis.	Torna	Dalárta	Alt. oszt.	Magvív.
Agyagási Károly 1894. Dicsőszentmárton; ref.	D 1/4k c	1	2	2	3	2	2	3	3	2	1	3	1
Bangárh István 1891. Szamosújvár; ág.	]] p	2	3	3	3	3	3	3	3	1	1	3	1
Csekme Tamás 1894. Gerényeszeg; ref.	]]* c Ö	2	3	3	3	3	3	3	2	2	2	3	1
Érsek Elemér 1894. Jolva; ref.	d 1/4k Ö p	1	1	2	2	2	2	3	3	2	1	3	1
Fekete Gyula 1891. Dákó; un.	]]	2	3	3	3	3	3	3	3	1	1	3	1
Fogarasi Zoltán 1895. Nagyenyed; ref.	d ö ö j	2	1	2	2	2	2	2	3	1	2	2	1
Gábriliusz József 1894. Orosháza; ág.	Dr. Kemény Gy. Dol. Benedek	1	3	2	2	3	1	3	2	2	2	3	1
Gálffy Béla 1892. Budapest; ref.	p	2	3	3	3	3	2	3	2	1	2	3	1
Járosi Emil 1894. Sándorfalva; ág.	d	1	2	3	3	3	3	4	3	2	4	2	1
Kiss Sándor 1891. Nagyenyed; ref.	d K ö	2	3	2	2	2	3	3	3	1	1	3	1
Kovács Albert 1893. Nagyenyed; ref.	Sékely alapítók	3	3	3	3	3	3	3	3	2	1	3	1
Kovács Lajos 1894. Sáfelykocsárd; ref.	Jablónczay d 1/4k ö J p p	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Mátyás Ákos 1893. Nagyenyed; ir.	Dr. Kemény Gy.	2	3	3	3	3	3	4	4	1	1	4	1
Neumann Jenő 1893. Nagyenyed; ir.	P	Vizsgálatlan maradt											
Pásztohi Ernő 1894. Csőra; ref.		3	3	3	3	3	3	3	4	2	4	1	1
Sáska László 1890. Nagyenyed; ref.	d p	1	1	3	3	2	1	3	2	2	4	1	1
Szacsavay Sándor 1894. Felince; ref.	Ö	2	3	4	4	3	3	3	2	2	4	1	1
Szász János 1893. Nagyenyed; ref.	J p p p	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Szegedi Miklós 1891. Magyarfalva; ref.	c	3	3	3	3	3	4	4	2	4	2	4	1
Szegedi Tamás 1891. Zalatna; ref.	p	2	3	3	3	3	3	4	1	2	4	1	1

VIII. osztály.

Osztályfőnök: Major Sándor.

A tanuló neve	Vallás	Magyar nyelv	Latin nyelv	Görög nyelv	Görögül írodalom	Görögül rajz	Német nyelv	Történelem	Memorizáltan	Természettan	Filozófia	Tesztgyakorlás	Magaviselet
Bláha Gábor	1	3	3	2	2	3	2	3	3	2	1	1	
Bodóczy Árpád	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Bornemisza József	1	2	2	2	2	1	3	3	2	1	1	1	
5 Czereán Demeter	1	1	2	1	1	2	1	3	3	2	1	1	
Csepreghy Aladár	1	2	3	2	2	3	2	3	3	3	2	1	
Fodor György	1	1	1	1	1	1	1	2	2	2	1	1	
Gombasi János	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3	1	1	
Kovács Gyula kim.													
10 Kövendi Ferenc	2	2	2	1	1	2	2	2	2	2	1	1	
Magyarósi Sándor	1	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	1	
Miron Zoltán	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Nagy Ákos	2	3	3	2	2	3	3	3	3	3	1	1	
Sáska László	1	2	3	1	1	2	1	3	3	1	1	1	
15 Schublach Henrik	1	3	3	1	1	1	3	3	3	2	1	1	
Schupiter Elemér	1	2	3	2	2	3	2	3	3	3	1	1	
Simándi Tamás	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Simonffy Sándor	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	
Sztojka László	1	3	2	1	1	2	2	2	2	3	1	1	
20 Viski Ferenc	2	3	3	2	2	3	2	3	3	3	1	1	
Zalányi István	1	2	2	2	2	2	2	3	3	2	1	1	
Magántanulók:													
Iván Sándor Olivér	3	3	3	2	2	3	2	3	3	3	3	3	
Lőrinczy Sándor	1	2	3	2	2	2	2	2	2	2	3	3	
Muciu János	2	2	2	2	2	2	3	3	3	3	3	3	
Papp Imre	2	3	3	2	3	3	2	3	3	3	3	3	

Hatodikos és nyolcadikos értesítői



*Életem Afrika könyvborítója*



*Sáska László emlékezete Nagyenyeden*



*Az iskolamúzeum Sáska-sarka*



*Sáska-émlékek az iskolamúzeumban*





*Megemlékezés Isaszegen (2018)*



*Cséke Zsolt az arushai sírnál*



*Sáska László szobra Érden*

